

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης.

Ένα μουσικό σιχηράρι του ΙΗ' αιώνας
από την Ιερά Μονή Παναγίας Ξενιάς Αλμυρού.

ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΟΥ Γ' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΑΛΜΥΡΙΩΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΟΛΟΣ 2007

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης
Θεολόγος - Δρ. Βυζαντινής Μουσικολογίας Κ.Π.Α.

Ένα μουσικό στιχηράρι του ΙΗ' αιώνας από τήν Ίερά Μονή Παναγίας Ξενιάς Ἄλμυροῦ

Πρωτίστως θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νά ἐκφράσω τίς βαθύτατες εὐχαριστίες μου γιά τήν προσωπική τιμή, νά συμμετάσχω στό ἔγκριτο καί λαμπρό αὐτό συνέδριο, τό ὅποιο διακονεῖ καί φωτίζει τήν ἱστορία τοῦ Ἄλμυροῦ, ἀλλά καί τῆς εὐρύτερης περιοχῆς.

Τό θέμα μου εἶναι κυρίως μουσικολογικό, δεδομένου ὅτι θά ἐπιχειρηθῆ μία σύντομη παρουσίαση ἐνός σπουδαίου μουσικοῦ χειρογράφου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, τό ὅποιο διασώζεται καί φυλάσσεται στήν Κάτω Ίερά Μονή Παναγίας Ξενιάς τῆς περιοχῆς μας. Πιστεύω, ὅμως, πῶς ἡ μελέτη τοῦ κώδικος αὐτοῦ παρουσιάζει καί ἔντονο ἱστορικό ἐνδιαφέρον, ἐφ' ὅσον μέσω αὐτῆς ἀποκαλύπτεται ἡ ἀνθιση τῆς ψαλτικῆς τέχνης, ἀλλά καί τῆς κωδικογραφικῆς παραγωγῆς στήν περιοχή κατά τόν ΙΗ' αἰῶνα.

Στό σημεῖο αὐτό ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ μία προοιμιακή διευκρίνιση.

Οἱ σωζόμενοι εἰρόγραφοι Μουσικοί Κώδικες ἀποτελοῦν Ἄμεσες Πηγές τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τῆς μουσικῆς, δηλαδή, τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτοί, ὄχι μόνο διασώζουν ἕνα πλῆθος μελοποιήσεων, ἔργα ἑκατοντάδων μελουργῶν, ἀλλά ταυτοχρόνως διατηροῦν ἀδιάσπαστη ἐξέλιξη τῆς λατρευτικῆς μας μουσικῆς καί διασώζουν πολύτιμες πληροφορίες, οἱ ὁποῖες ψηφίδα - ψηφίδα συμπληρῶνουν τό ἐξάίρετο μωσαϊκό τῆς ἱστορίας τῆς σπουδαίας αὐτῆς τέχνης.

Ένας τεράστιος ἀριθμός ἐλληνικῶν μουσικῶν κωδίκων φυλάσσεται στίς πλουσιότερες βιβλιοθηκῆς καί συλλογές τοῦ κόσμου. Ἀρχεῖα μονῶν καί μοναστικῶν κοινοτήτων, πατριαρχείων καί λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν κέντρων, δημόσιες ἀλλά καί ἰδιωτικές συλλογές, τόσο στήν Ελλάδα ὅσο καί τό ἐξωτερικό, φιλοξενοῦν χιλιάδες μουσικά χειρόγραφα τῆς

βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου¹. Εκτός από τις γνωστές βιβλιοθήκες των μοναστικών συγκροτημάτων του Ἁγίου Ὄρους, τῶν Μετεώρων, τῆς Μονῆς τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης στό Σινᾶ, τῶν συλλογῶν τῶν Πατριαρχείων Ἱεροσολύμων καί Ἀλεξανδρείας, τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου στήν Κωνσταντινούπολη καί τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος στήν Ἀθήνα, ὑπάρχουν ἑκατοντάδες ἀκόμη συλλογές σέ ὅλον τόν κόσμον, ὅπου φυλάσσονται ἀπό ἓνα ἕως δεκάδες ἑλληνικά μουσικά χειρόγραφα. Ἀνάμεσα σ' αὐτά τά γνωστά συγκαταλέγεται πλέον καί ὁ μοναδικός σωζόμενος μουσικός κώδικας τῆς συλλογῆς χειρογράφων τῆς Κάτω Ἱερᾶς Μονῆς Παναγίας Ξενιάς στόν Ἄλμυρό, ἓνα σπουδαῖο Στιχηράριο τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

Α. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ὁ κώδικας εἶναι δύο φορές βιβλιογραφημένος:

α) στή μικρή ἀλλά ἀξιόλογη ἔκδοση τῆς Μονῆς «ΕΚΦΡΑΣΗ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΑΤΩ ΞΕΝΙΑΣ» (Ἄλμυρός 1994, σελ. 66) καί

β) στή συνοπτική παρουσίαση τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς Ξενιάς, πού προσφέρει ὁ μοναχός καί ἀρχιμανδρίτης ερουβείμ Βελέτζας, στήν ἐργασία του ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΠΙΟΓΡΑΦΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΞΕΝΙΑΣ, ἡ ὁποία ἐκδόθηκε στό ΔΕΛΤΙΟ ΦΙΛΑΡ ΜΙΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΛΜΥΡΟΥ «ΟΘΡΥΣ»².

¹ Ὁ καθηγητής τῆς Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γρ. Θ. Στάθης βεβαιώνει: «Υπάρχουν κατά ἓνα πρόχειρον ὑπολογισμόν, περί τά 5000 μουσικά χειρόγραφα εἰς ὅλον τόν κόσμον, τά ὁποῖα ἀγκαλιάζουν τήν χρονικήν ἔκτασιν μιᾶς χιλιετηρίδος ἀπό τοῦ 950 καί ἐντεῦθεν. Μόνον εἰς τό Ἅγιον Ὄρος ὑπάρχουν περί τά 2200 βυζαντινά μουσικά χειρόγραφα». Βλ. Στάθης Θ. Γρηγορίου, *Η ΚΑΤΑΛΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΟΓΡΑΦΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ*, Ἀθήναι 1973, σελ. 21. Πάντως, σέ ὑστερότερες ἐπιστημονικές ἀνακοινώσεις το ὁ ἴδιος καθηγητής ἀνεβάζει στίς 6000-7000 τό συνολικό ἀριθμό τῶν μουσικῶν κωδίκων.

² Ἄλμυρός 2000, Περίοδος Β', Τεύχος 4, σελ. 78-83.

Ἐξάλλου, σύμφωνα μέ πληροφορία τῆς «ΕΚΦΡΑΣΗΣ» (σελ. 65), ὁ κώδικας ἔχει φωτογραφηθῆ μαζί μέ ὅλα τά ὑπόλοιπα χειρόγραφα τῆς Μονῆς Ξενιάς γιά λογαριασμό τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος (Μ.Ι.Ε.Τ.). Τή φωτογράφιση πραγματοποίησε στίς 23-24 Μαρτίου τοῦ 1975 ὁ ἀείμνηστος καθηγητής καί ἀκαδημαϊκός Λίνος Πολίτης.

Ὅμως, στίς ἀνωτέρω βιβλιογραφικές ἀναφορές ὑπάρχει μία σύγχυση γιά τόν αὐξοντα ἀριθμό φύλαξης τοῦ κώδικος, ὁ ὁποῖος φέρεται ἄλλοτε ὑπό τόν ἀριθμόν 21, ἄλλοτε ὑπό τόν ἀριθμόν 22 καί σέ ἄλλες περιπτώσεις μέ τόν ἀριθμό 23 ἢ 25. Ἔτσι, στήν ἔκδοση «ΕΚΦΡΑΣΗ» τῆς Μονῆς Ξενιάς καταλογραφεῖται ὑπό τόν ἀριθμό 22 (σελ. 66). Ἐδῶ ὁμως ἀναφέρεται καί δεύτερος μουσικός κώδικας ὑπό τόν ἀριθμό 21, γιά τόν ὁποῖο ἡ φιλόξενη καί ἐξυπηρετικότατη βιβλιοθηκάριος τῆς Μονῆς ἀδελφή Νυμφοδώρα διαβεβαιώνει, πῶς δέν ὑπάρχει καί ὅτι πρόκειται γιά σφάλμα τῆς ἔκδοσης. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, μέ τόν ἀριθμό 21 καταλογραφεῖται ὁ κώδικας καί στήν προαναφερθεῖσα καταλογραφική ἐργασία τοῦ π. ερουβεῖμ (σελ. 82). Καί ἐδῶ ἀναφέρεται ἕνα μόνο μουσικό χειρόγραφο, τό παρόν, δίδεται ὁμως ἡ πολυτιμότερη πληροφορία, πῶς στούς σχετικούς κωδικογραφικούς καταλόγους τοῦ Μ.Ι.Ε.Τ. δηλώνονται δύο μουσικοί κώδικες ὑπό τούς ἀριθμούς 23 καί 25 καί ὅτι μέ παρέμβαση τοῦ π. ερουβεῖμ διενεργήθηκε ἔρευνα στό ἀρχεῖο μικροφίλμ τοῦ Μ.Ι.Ε.Τ. ἀπό τόν διευθυντή τοῦ ἰδρύματος κ. Ἀγαμέμνονα Τσελίκου καί διαπιστώθηκε, πῶς οἱ δύο ἀριθμοί ἀναφέρονται στό ἴδιο χειρόγραφο. Πάντως, ἐπί τοῦ πρώτου φύλλου τοῦ κώδικος ὑπάρχει αὐτοκόλλητη ἐτικέτα, ὅπου ἀναγράφεται ὁ ἀριθμός 23, ἐνῶ τό ἴδιο νούμερο σημειώνεται καί σέ ἔνθετο καρτελάκι, τό ὁποῖο παρεμβάλλεται στά φύλλα τοῦ κώδικος, ὡς σελιδοδείκτης. Αὐτός, τελικῶς, θά πρέπει νά εἶναι καί ὁ ὀριστικός ἀριθμός φύλαξης καί ἀναζήτησης τοῦ χειρογράφου.

Β. ΚΩΔΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τό χειρόγραφο τιτλοφορείται «**Καλοφωνικόν Στιχηράριον τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν**». Στό φ. 1ο μέσα σέ ἕνα ὁμορφα διακοσμημένο ἐπίτιτλο εἶναι σημειωμένος ὁ ἀκριβῆς τίτλος τοῦ βιβλίου: «**Ἄρχῃ σὺν Θεῷ ἁγίῳ Στιχηράριον Καλοφωνικόν, ποίημα καί ποιηθέν, παρὰ κύρ Γερμανοῦ Ἄριχερέως Νέων Πατρῶν ἐκ Τυρνάβου**».

Ἐδῶ θά πρέπει νά δοθοῦν ὀρισμένες ἀπαραίτητες πληροφορίες γιά τό τί εἶναι **Στιχηράριον**, τί σημαίνει ὁ ὄρος «**Καλοφωνικός, -ή, ὄν**», πότε ἕνα Στιχηράριον χαρακτηρίζεται Καλοφωνικόν, ὅπως στήν προκειμένη περίπτωση καί ποιός, τέλος πάντων, εἶναι αὐτός ὁ Γερμανός Νέων Πατρῶν, ὁ ὁποῖος εἶναι καί «**κοντοχωριανός**» μας - ἅς μοῦ ἐπιτραπῆ ἡ ἔκφραση -, ἀπό τόν Τύρναβο.

- **Στιχηράριον** εἶναι ὁ μουσικός κώδικας, στόν ὁποῖο ἐμπεριέχονται μελοποιημένα **στιχηρά τροπάρια**, δηλαδή, ἐκεῖνοι οἱ ὕμνοι τῆς λατρείας μας, πού ψάλλονται μέ συνοδεία ψαλμικοῦ στίχου, ὅπως οἱ στίχοι τῶν Κεκραγαρίων, οἱ στιχολογίες τῶν Αἰνῶν («**Αἰνεῖτε τόν Θεόν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ...**»), ἡ μικρά Δοξολογία («**Δόξα Πατρί καί Υἱῷ καί Ἄγίῳ Πνεύματι καί νῦν καί ἀεί καί εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν**») καί ἄλλα, π.χ. «**Δόξα Πατρί..., Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...**». Καί γιά νά γίνουμε πιό συγκεκριμένοι, μεταφέρουμε ἐδῶ τή διευκρίνιση τοῦ μεγάλου θεωρητικοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς ρυσάνθου τοῦ ἐκ Μαδύτων ἐπισκόπου Δυρραχίου (ἀρχές 10^{ου} αἰῶνος), ὁ ὁποῖος γιά τό Στιχηραρικό γένος μελοποιίας³ σημειώνει: «**Μελίζονται λοιπόν τοιοῦτον μέλος, δοξαστικά, στιχηρά, ἀναστάσιμα, αἶνοι, προσόμοια, ἰδιόμελα, ἐωθινά**»⁴.

³ Τά ἄλλα δύο γένη τῶν εἰδῶν τῆς μελοποιίας εἶναι τό Εἰρμολογικόν καί τό Παπαδικόν. Γι' αὐτά βλ. Στάθη Θ. Γρηγορίου,

⁴ ρυσάνθου ἐκ Μαδύτων, Ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου, ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΝ ΜΕΓΑΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ, Τεργέστη 1832, σελ. 178, παράγραφος 402.

Ἡ παράδοση τοῦ Στιχηραρίου εἶναι πολύ παλαιά υπόθεση. Κατ' ἀρχάς, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ διευκρίνιση, πῶς τό Στιχηράριο ὑφίσταται καί ὡς μή μουσικός κώδικας, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπαρχές πρέπει νά ἀναζητηθοῦν στά ὑμνολογικά καί λειτουργικά χειρόγραφα ἀκόμη καί τῆς πρωτοβυζαντινῆς περιόδου. Σέ Στιχηράρια, ἐξάλλου, κάνει τήν ἐμφάνισή της ἡ πρώτη σημειογραφία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς κατά τόν Θ'- Γ' αἰῶνα, ἐνῶ ἤδη τόν ΙΒ' αἰῶνα ὁ Κώδικας ἔχει παγιοποιηθῆ ὡς πρὸς τή δομή καί τό μέ τό περιεχόμενό του καί ὡς μουσικό βιβλίο. Ἀπό τόν ΙΒ' ὡς τόν ΙΣΤ' αἰῶνα παραδίδεται πλῆθος μουσικῶν Στιχηραρίων, ὅπου ἀποτυπώνεται καί διασώζεται ἡ παλαιά μελοποιητική παράδοση.

- Ἄς ἔλθουμε τώρα στόν ὄρο **Καλοφωνικό Στιχηράριο**. Ἀπό τά μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καί ἔπειτα παρατηρεῖται μιά ἐκρηκτική ἄνθιση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ἡ ὁποία ὀφείλεται στίς ἰδιοφυεῖς προσωπικότητες τῶν μεγάλων μελουργῶν τῆς περιόδου, τοῦ Γεωργίου Ραιδεστινοῦ, τοῦ Παναγιώτου καί νέου ρυσάφου, τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν, τοῦ Μπαλασίου ἱερέως καί νομοφύλακος καί λίγο ἀργότερα τοῦ Πέτρου Μπερεκέτου. Τότε ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά ὁ ὄρος «**καινός**» ἢ «**καινοφανῆς καλλωπισμός**». Ὁ νέος ρυσάφης καί ὁ Γερμανός Νέων Πατρῶν, συνεχίζοντας τήν παράδοση ἑνός κατά τι προγενεστέρου μελουργοῦ, τοῦ Γεωργίου οἰκονόμου ἐξ Ἀθηνῶν, παραδίδουν «**κεκαλλωπισμένα**» Στιχηράρια, τά ὁποῖα συχνά στίς πηγές χαρακτηρίζονται ὡς **Καλοφωνικά**. Ὁ ὄρος δηλώνει τήν ἔντεχνη, τήν - καλῶς νοούμενη - ἐπιτηδευμένη μελική μεταχείριση τῶν τροπαρίων κατά τήν μελοποίησή τους. Ἔτσι, ἐνῶ τό ἀπλό Στιχηραρικό μέλος εἶναι ὅποιο εἶναι, τό Καλοφωνικό Στιχηραρικό μέλος εἶναι ἐκτενέστερο μέ πλουσιότερες μουσικές φράσεις (οἱ λεγόμενες θέσεις) καί φυσικά ἐντονότερη μελική ἀνάπτυξη.

Ἡ παράδοση τῶν Καλοφωνικῶν Στιχηραρίων συνεχίστηκε καί μετά τό Γερμανό Νέων Πατρῶν μέ τό ἔργο τοῦ φοιτητοῦ αὐτοῦ Κοσμᾶ Μακεδόνας καί Ἰβηρίτου μοναχοῦ, ἔφθασε δέ ὡς καί τόν ΙΘ' αἰῶνα μέ τίς πλούσιες καί μεγαλοφυεῖς δημιουργίες τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, τοῦ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου καί τοῦ ουρμουζίου αρτοφύλακος τῆς Μεγάλῆς τοῦ ριστοῦ Ἐκκλησίας. Αὐτό ὅμως πού ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι, πῶς τό ἔργο τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν, πού καταγράφει καί

παραδίδει ὁ μουσικός κώδικας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξενιάς, ὑπῆρξε ἀξεπέ-
ραστο, γνώρισε μεγάλη ἐκτίμηση στοὺς κωδικογραφικούς κύκλους,
ἀνθολογήθηκε εὐρύτατα καὶ ἦταν ἐκεῖνο, τό ὅποιο κυρίως μιμήθηκαν οἱ
μεταγενέστεροι μελουργοὶ Στιχηραρίων⁵.

- Ποιός εἶναι ὁμοῦς αὐτός ὁ περιβόητος Γερμανός Νέων Πατρῶν;

Ὁ Γερμανός ὑπῆρξε ἀρχιερεὺς Νέων Πατρῶν, τῆς σημερινῆς Ὑπάτης
(ἀρχές β' τετάρτου - μέσα δ' τετάρτου ΙΖ' αἰ.) καὶ λαμπρὸς ἐκπρόσωπος
τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ὑπῆρξε μέγας διδάσκαλος
καὶ ἀναμορφωτὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, μαθητὴς τοῦ Παναγιώ-
του ρυσάφου τοῦ νέου⁶.

⁵ Γιά ὅλα τὰ ἀνωτέρω βλ. **Στάθη Θ. Γρηγορίου, ὁ.π.**, σελ. 45 κ.ἑξ.

⁶ Ἡ χειρόγραφος παράδοση ἔτρεφε βαθύτατο θαυμασμό γιὰ τὸν ἐν λόγῳ με-
λουργό καὶ τό ἔργο του. Ἔτσι, πλῆθος στοιχείων συλλέγονται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ
δράση τοῦ Γερμανοῦ, τὰ ὅποια ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ νά βρῆ, συγκεντρωμένα
στὶς πληρέστερες καὶ ἀπὸ κάθε ἄποψη διαφωτιστικὲς μονογραφίες τοῦ καθη-
γητοῦ κ. Γρ. Θ. Στάθη «**ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ**» (ἔκδοση τοῦ
Μεγάλου Μουσικῆς Ἀθηνῶν μέ εὐρύτερο τίτλο «**ΜΕΛΟΥΡΓΟΙ ΤΟΥ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ**»
στή σειρά «Κύκλος Ἑλληνικῆς Μουσικῆς», Ἀθῆναι 1995 - 1996, σελ. 31-42) καὶ
«**ΓΕΡΜΑΝΟΣ ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (Β' ΗΜΙΣΥ ΙΖ' ΑΙΩΝΟΣ). Η ΖΩΗ
ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ**» (ζ' μουσικολογικὴ σπουδὴ, Ἐθνικὸ καὶ Καποδιστριακὸ
Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, «Ἐπίσημοι Λόγοι περιόδου ἀπὸ 31-8-1988 ἕως 31-8-
1991», τόμος 30, σελ. 391-418, ἡ ὅποια ὡς ἀνάτυπο δημοσιεύτηκε στὴν Ἀθήνα τό
ἔτος 1998). Στὶς μονογραφίες αὐτές ἐπιχειρεῖται ἀκριβῆς χρονικὴ τοποθέτηση
τοῦ Γερμανοῦ (χρόνος γέννησης, περίοδος ἀκμῆς, περίοδος ἀρχιερατείας, χρόνος
θανάτου), ἐνῶ παρατίθεται καὶ πλῆθος ἄλλων πληροφοριῶν γιὰ τοὺς διδασκά-
λους του, τοὺς μαθητὲς του, γιὰ τὴν πλούσια κωδικογραφικὴ του δραστηριότη-
τα, τὰ αὐτόγραφα του (πέντε ἀδιαμφισβήτητα καὶ τέσσαρα ἀκόμη ταυτισμένα)
μέ τοὺς ἐκτενέστατους ἱστορικούς κολοφῶνες τους, γιὰ τοὺς ποικίλους χαρα-
κτηρισμούς του, τὴν ἀπεικόνισή του στὶς πηγές, γιὰ τὴ μετάβαση καὶ διδακτι-
κὴ ἐνασχόλησή του στὴ Βλαχία, γιὰ τό μελοποιητικὸ, καλλωπιστικὸ, διδακτι-
κὸ καὶ ὕμνογραφικὸ του ἔργο - ἐδῶ καὶ συνοπτικὸς πίνακας τῶν συνθέσεων τοῦ
Γερμανοῦ -, τὴν παράδοση καὶ ἐξήγηση τῶν μελοποιήσεων του στὴ Νέα Μέθοδο
ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, καθὼς καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ὁ Γερμανός γεννήθηκε στό θεσσαλικό Τύρναβο περίπου στίς ἀρχές τοῦ β' τετάρτου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ἦταν, λοιπόν, σχεδόν συνομήλικος μέ τό δάσκαλό του Παναγιώτη Χρυσάφη. Τό ἔτος 1665 ὑπογράφει ἕνα αὐτόγραφο Στιχηράριό του, τόν κώδικα Πάτμου 930 ὡς «ἀρχιερεῦς Νέων Πατρῶν», ἐπομένως, ἡ ἐνθρόνισή του στή μητρόπολη τῆς Ὑπάτης, ὅπου διεδέχθη τόν προκάτοχό του Ἰωσήφ, πραγματοποιήθηκε πρό τοῦ ἔτους αὐτοῦ, ἀλλά πάντως μετά τό 1650, σύμφωνα μέ τούς σχετικούς ἐπισκοπικούς καταλόγους. Τή θέση αὐτή διετήρησε ὡς καί τό ἔτος 1683, ὅποτε τόν διαδέχεται ὁ ἐπίσκοπος Ἀχίλλιος. Ὅμως, καθόσον φαίνεται, τό μέγιστο διάστημα τῆς ἀρχιερατείας του ὁ Γερμανός τό δαπάνησε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου, σύμφωνα μέ τό Γρ. Στάθη, θεράπευε τίς μουσικές του ἀνησυχίες ἐπί Πατριάρχου Διονυσίου Γ' τοῦ ἀπό Λαρίσης. Τότε, μαθήτευσε στόν Πρωτοψάλτη τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Χρυσάφη τό νέο καί ἀκολουθῶς, δίδαξε τούς δύο σπουδαιότατους μαθητές του, τόν Μπαλάσιο ἱερέα καί Νομοφύλακα τῆς Μ.Χ.Ε. καθώς καί τόν Κοσμᾶ Ἰβηρίτη καί Μακεδόνα. Ἐπειτα, «μετέβη εἰς Βλαχίαν», ὅπου ἐγκύρως μετέφερε τή μουσική παράδοση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δίδαξε ἐκεῖ καί κατάρτισε σπουδαίους μαθητές, ἐκ τῶν ὁποίων σπουδαιότερος ὁ Πρωτοψάλτης Κούρτης τῆς Οὐγγροβλαχίας Γιωβάσκος Βλάχος, μπολιάζοντας ἔτσι καί ἐμποτίζοντας τήν ἐντόπια ψαλτική παράδοση μέ τά καινοφανῆ τήν ἐποχή αὐτή δεδομένα τῆς Πολίτικης πατριαρχικῆς ψαλτικῆς τέχνης. Πόσο χρονικό διάστημα διέμεινε ὁ Γερμανός στή Βλαχία καί ἂν μετέβη ἐκεῖ μετά τήν παραίτησή του ἀπό τίς Νέες Πάτρες δέν εἶναι γνωστό. Πάντως, μᾶλλον δέ ζεῖ μετά τό ἔτος 1690, ὥστε ὁ θάνατός του θά πρέπει νά τοποθετηθῆ στά μέσα τοῦ δ' τετάρτου τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

Τό ἔργο καί ἡ μουσική προσφορά τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν εἶναι ἀνεξάντλητα. Ὅμως, τό κατεξοχήν προσωπικό του ἐπίτευγμα ἀποτελεῖ ὁ ἐκ νέου καλλωπισμός τοῦ Στιχηραρίου, ὁ ὁποῖος ὑποσκέλισε καί τό Στιχηράριο τοῦ νέου Χρυσάφου, ἀποτελώντας τό μέγιστο καλλιτεχνικό γεγονός τῆς περιόδου. Ὁ ἴδιος, γράφοντας γιά τό ἔργο του αὐτό, τονίζει, πῶς πάντως, ἀποτελεῖ καρπό συνετῆς διαχείρισης τῆς παραδόσεως τῶν πρό αὐτοῦ διδασκάλων: «...τό ἀσματομελιρρυτόφθογγον τόδε στιχηραρομούσιον κατ' ἐφικτόν πονήσας συνέγραψα ἐκ πολλῶν πρωτοτύπων,

παλαιῶν τε καὶ νέων, ἀναλεξάμενος, ἔνια καὶ παρ' ἑμαυτοῦ ἔστιν, ἃ προσθεῖς, καλλονῆς ἔνεκα, οἷα που πρὸς τῶν ἐμοῦ καθηγητῶν, προκρίτως δὲ πρὸς τοῦ λογιωτάτου καὶ μουσικωτάτου κυρίου ρυσάφου πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἐδιδάχθην...»⁷.

Γ. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Ποιό εἶναι ὁμως τό περιεχόμενο τοῦ μουσικοῦ χειρογράφου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ξενιάς; Αὐτό θά φανῆ λεπτομερῶς κατωτέρω στήν ἀναλυτική περιγραφή τοῦ κώδικος. Ἐδῶ πρὸς τό παρόν ἀρκούμαστε στά ἐξῆς:

Ὁ κώδικας εἶναι τριμερῆς. Διακρίνονται σαφῶς τρεῖς ἐνότητες, στίς ὁποῖες καταγράφονται λεπτομερῶς:

- α) τὰ Στιχηρά ἰδιόμελα τῶν ἑορτῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ,
- β) τὰ Στιχηρά ἰδιόμελα τῆς περιόδου τοῦ Τριωδίου (ἀπό τήν Κυριακή τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου ὡς καὶ τό Μέγα Σάββατο) καὶ
- γ) τὰ Στιχηρά ἰδιόμελα τοῦ Πεντηκοσταρίου (ἀπό τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα ὡς καὶ τήν Κυριακή τῶν Ἁγίων Πάντων).

α) Στό φ. 1^ο μέσα σέ ἓνα ὁμορφα διακοσμημένο ἐπίτιτλο εἶναι σημειωμένος ὁ ἀκριβῆς τίτλος τοῦ βιβλίου: « Ἀρχή σὺν Θεῷ Στιχηράριον Καλοφωνικόν, ποίημα καὶ ποιηθέν παρὰ κύρ Γερμανοῦ Ἱεραγέως Νέων Πατρῶν ἐκ Τυρνάβου» καὶ ἀμέσως μετὰ ἀκολουθεῖ ἡ παράθεση τῶν μελοποιήσεων (τά Στιχηρά τῶν ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ): «Μὴν Σεπτέμβριος, εἰς τήν α' ἀρχή τῆς Ἰνδίκτου, ἦτοι τοῦ νέου ἔτους καὶ μνήμη τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Συμεῶν τοῦ Στυλίτου, στιχηρά ἰδιόμελα τοῦ ὀσίου, Δόξα, ἦχος πλ. α', Ὅσιε πάτερ, καλήν ἐφεῦρες κλίμακα».

β) Στο φύλλο 263^α ἀρχίζει τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου, ὅπου διαβάζουμε: «Τριῶδιο σὺν Θεῷ ἀγίῳ περιέχον τήν πρέπουσαν αὐτῷ ἀκολουθίαν πᾶσαν. Τήν Κυριακή τοῦ Τελῶνου καὶ Φαρισαίου, τῷ Σαββάτῳ ἑσπέρας στιχηρά ἰδιόμελα, ἦχος α', Νέων Πατρῶν, Μη πρόσευξώμεθα φαρισαϊκῶς, ἀδελφοί» καὶ

⁷ Γιά τήν προέλευση τῆς μαρτυρίας βλ. σχετικῶς ἀνωτέρω τήν ὑποσημείωση ὑπ' ἀριθμόν (6).

γ) Στο φ. 369^α ἄρχεται τό τρίτο καί τελευταῖο μέρος τοῦ κώδικος, ὅπου ἡ ἀναγραφή: « Ἀρχή σύν Θεῷ ἀγίῳ καί τοῦ Πεντηκοσταρίου τοῦ αὐτοῦ (ἐνν. τοῦ Γερμανοῦ), ὅπερ ψάλλεται εἰς τό Ἅγιον Πάσχα. Δόξα, Καί νῦν, ἦχος πλ. α', Ἀναστάσεως ἡμέρα».

Ὁ κώδικας ὀλοκληρώνεται στό φ. 404^α.

Δ. Ο ΓΡΑΦΕΥΣ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ - ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ

Ἐρχόμαστε τώρα στή ζήτημα, πού κατεξοχήν ἐνδιαφέρει τό παρόν συνέδριο: ὁ γραφεύς τοῦ κώδικος.

Τό χειρόγραφο αὐτό ἔχει ἰδιαιτέρως μεγάλη ἀξία διότι εἶναι χρονολογημένο καί διότι ὁ γραφεύς του εἶναι γνωστός, ἐφ' ὅσον αὐτοαποκαλύπτεται δύο φορές σέ ἰσάριθμους κολοφῶνες τοῦ βιβλίου. Πρόκειται γιά ἕναν Τρικεριώτη μουσικό καί ἀντιγραφέα, ὁ ὅποιος ὑπογράφει ὡς Ἀναγνώστης ἐκ Τρίκερι:

Ἡ πρώτη μαρτυρία κατατίθεται στό φ. 367^α καί ἀποκαλύπτει τόν κωδικογράφο καί τό ἔτος ὀλοκληρώσεως τοῦ χειρογράφου: «Τέλος τοῦ Τριωδίου. Ἐτελειώθη εἰς Πλάτανον εἰς τούς αψοζ' (1777), Αὐγούστου η', ἐκ χειρός Ἀναγνώστη ἐκ Τρίκερι, μαθητοῦ Στεργίου ἐκ Τυρνάβου καί εὐξασθε ὑπέρ αὐτῶν». Τό δεύτερο ἰδιόγραφο σημεῖωμα τοῦ κωδικογράφου ἐντοπίζεται στό φ. 404^α, ὅπου σημειώνονται τά ἐξῆς παραπλήσια μέ τά προηγούμενα: «Τέλος τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ἐτελειώθη εἰς Πλάτανον εἰς τούς αψοζ'/β αψοζ' (1772 ἢ 1777, ἀρχικῶς διακρίνεται ὁ ἀριθμός (β'), ἀπό πάνω ὁμως διορθώνεται μέ τό γράμμα (ζ'))⁸, Ἰουλίου γ', ἐκ χειρός Ἀναγνώστου ἐκ Τρίκερι, μαθητοῦ Στεργίου (τό ὄνομα στενογραφημένο) ἐκ Τυρνάβου, ἦγουν Στέργιου (ἐδῶ τό ὄνομα ὀλογράφως) καί εὐξασθε ὑπέρ αὐτῶν τοῦ εὐτελοῦς (sic)».

Ἐπίσης ἀπό τίς δύο αὐτές βιβλιογραφικές μαρτυρίες συμπεραίνονται τά ἀκόλουθα:

- Τό ἔργο συντίθεται στό χωριό Πλάτανος τοῦ Ἄλμυροῦ κατά τήν ὀγδὴ δεκαετία τοῦ ΙΗ' αἰῶνος.

⁸ Ὁ π. ερουβείμ δίνει ὡς χρονιά τοῦ κώδικος τό ἔτος 1772.

- Ὁ κωδικογράφος δηλώνει Ἐναγνώστης ἐκ Τρίκερι, ἀλλὰ δὲν ἀποκαλύπτει τὸ κύριο βαπτιστικὸ τοῦ ὄνομα.

- Ὁ γραφεὺς ὀλοκλήρωσε πρῶτα τὴν ἐνότητα τοῦ Πεντηκοσταρίου καὶ ἔπειτα τοῦ Τριωδίου. Ἐδῶ εἶναι ἄξιον ἐπισημάνσεως τὸ γεγονός, πῶς ἐάν καὶ στή δευτέρα μαρτυρία ἢ χρονιά τοῦ κώδικος εἶναι 1777 καὶ ὄχι 1772, τότε ὁ Ἐναγνώστης θὰ πρέπει νὰ ὀλοκλήρωσε τὴν ἀντιγραφή των μελοποιήσεων τοῦ Τριωδίου (περίπου ἑκατὸν ἕξι (106) πυκνογραμμένα φύλλα) σὲ διάστημα ἑνός (1) μηνός καὶ ἕξι (6) ἡμερῶν (ἀπὸ 3 Ἰουλίου ἕως 8 Αὐγούστου). Σὲ μία τέτοια περίπτωση ὁ ἐν λόγῳ κωδικογράφος ἀποδεικνύεται ἐκτός ἀπὸ καλλιγράφος καὶ ταχυγράφος.

- Τέλος, ὁ Ἐναγνώστης βεβαιώνει, πῶς ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ γνωστοῦ μελουργοῦ καὶ ἐπίσης κωδικογράφου Στεργίου Τυρναβίτου.

Δυστυχῶς, καμία ἐπιπλέον πληροφορία δὲν ἐπεσημάνθη ἀπὸ ἄλλες πηγές γιὰ τὸν ἐν λόγῳ μουσικὸ καὶ γραφέα. Ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ μελέτη τοῦ ἔργου του συμπεραίνεται μόνον ἡ ἄσπογη ἀντιγραφικὴ του ἱκανότητα, ἢ καλλιγραφία του, ἢ δεξιότητα του στή διακόσμηση τοῦ χειρογράφου μὲ πολύχρωμα ἐπίτιτλα καὶ περίτεχνα πρωτογράμματα, στοιχεῖα ποὺ ἀποκαλύπτουν ἕναν ἐμπειρο ἴσως καὶ ἐπαγγελματία γραφέα. Πάντως, ὁ Ἐναγνώστης ἐλέγχεται ὡς ἐλαφρῶς ἀνορθόγραφος, δεδομένου ὅτι παρατηροῦνται ἀρκετὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα στό ποιητικὸ κείμενο τῶν καταγεγραμμένων μελοποιήσεων, ἐκτός ἐάν ὑποτεθῆ, πῶς ἀντέγραφε τυφλά, ἀπὸ ἄλλο λαθασμένο πρότυπο. Ἔχει ὁμως σημασία νὰ δοῦμε ποιὸς εἶναι καὶ ὁ δάσκαλος τοῦ Ἐναγνώστη, ὁ Στέργιος Τυρναβίτης:

Ὁ Στέργιος Τυρναβίτης⁹ ἢ Τυρναβίτης¹⁰ καὶ ψάλτης¹¹ (β' τέταρτο ΙΗ' ἀρχές ΙΘ' αἰ.) εἶναι ὑπολογίσιμος μελουργὸς καὶ κωδικογράφος, ὁ ὁποῖος στό ἐνεργητικὸ του ἔχει τέσσερα Κοινωνικά (τά μέλη «Αἰνεῖτε

⁹ «Στεργίου Τυρναβίτου, ἦχος πλ. δ', Οἱ τὰ χερουβεῖμ...», Καρακάλλου 217, β' ἡμισυ - τέλη ΙΗ' αἰ., φ. 69^α.

¹⁰ «Τὸ παρὸν πόνημα Στεργίου Τυρναβίτου, ἦχος β', Αἰνεῖτε...», Καρακάλλου 217, β' ἡμισυ - τέλη ΙΗ' αἰ., φ. 80^α - «Στεργίου Τυρναβίτου, τοῦ Θωμᾶ, ἦχος α', Ἐπαίνει Ἱερουσαλήμ...», Καρακάλλου 217, β' ἡμισυ - τέλη ΙΗ' αἰ. φ. 82^α.

¹¹ Παντελεήμονος 981, ἔτος 1795, φ. 84^α (αὐτόγραφο).

τόν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν...», « Ὁ τρώγων μου τήν Σάρκαν...», « Επαίνει Ἱερουσαλήμ τόν Κύριον...», « Ἐν τῷ φωτί τῆς δόξης τοῦ προσώπου σου...»)¹² καί ἓνα ερουβικό σέ ἤχο Πλάγιο τοῦ Τετάρτου, καθώς καί δύο αὐτόγραφες κώδικες. Πρόκειται γιά τά χειρόγραφα Βατοπεδίου 1459, μία Ἀνθολογία τοῦ ἔτους 1782¹³, καί Παντελεήμονος 981, ἓνα Ἀναστασιματάριον τοῦ νέου ρυσάφου ὀλοκληρωμένο στίς 25 Ὀκτωβρίου 1795, μέ τήν ὑπογραφή «Τέλος τοῦ Ἀναστασιματαρίου εἰς Λάρισαν. εἰρ Στεργίου, τοῦ καί ψάλτου - 1795 Ὀκτωβρίου 25»¹⁴. Μέ βάση τά δύο αὐτόγραφα του ὁ Στέργιος Τυρναβίτης τοποθετεῖται στό χρονικό διάστημα μεταξύ τοῦ β' τετάρτου του ΙΗ' καί τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ἐπειτα ἀπό ὅλα τά ἀνωτέρω συμπεραίνεται ἀβίαστα ἡ ἀξία τοῦ χειρογράφου.

Ε. ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

Ἡ ἀξία τοῦ κώδικος εἶναι μεγάλη διότι:

- Εἶναι ὀγκωδέστατος καί ἐξαιρετικά καλαίσθητος.
- Εἶναι πλούσιος ὡς πρός τίς ἐμπεριεχόμενες μελοποιήσεις, οἱ ὁποῖες, ἄν καί ἀπαντῶνται συχνά σέ συλλογές χειρογράφων, ἀποτελοῦν ἀθάνατα ἔργα τοῦ σπουδαιοτάτου μελουργοῦ, μουσικοδιδασκάλου καί ἐξηγητοῦ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος Γερμανοῦ ἐπισκόπου Νέων Πατρῶν.

¹² Καρακάλλου 217, β' ἡμισυ - τέλη ΙΗ' αἰ., φ. 80^α - 84^β, βλ. Στάθη Θ. Γρηγορίου, ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ - ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΟΣ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΑΙΣ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΣΚΗΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ, τόμος Γ', Ἀθῆναι 1993, σελ. 414-415.

¹³ Βλ. ατζηγιακουμῆ Κ. Μανόλη, ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (1453-1820) - ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ, ἐκδόσεις «Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος», Ἀθῆναι 1980, σελ. 210.

¹⁴ Βλ. Γρηγορίου Θ. Στάθη, ὁ.π., (Β), σελ. 351.

- Οί έμπεριεχόμενες μελοποιήσεις καλύπτουν τίς σχετικές ιεροψαλτικές ανάγκες όλου του ένιαυτου, συμπεριλαμβανομένων των περιόδων του Τριωδίου και του Πεντηκοσταρίου.

- Είναι χρονολογημένος. Έχει ολοκληρωθεῖ τό έτος 1777.

- Ο γραφεύς του είναι γνωστός, έφ' όσον αυτόαποκαλύπτεται στόν κολοφώνα του βιβλίου. Πρόκειται για έναν Τρικεριώτη μουσικό ή αντιγραφέα, ό όποιος ύπογράφει ώς Άναγνώστης έκ Τρίκερι.

- Ο κωδικογράφος δηλώνει μαθητής του γνωστού μελουργού και επίσης κωδικογράφου Στεργίου Τυρναβίτου.

- Τό έργο συντίθεται στό χωριό Πλάτανος του Άλμυρου, γεγονός τό όποιο άποκαλύπτει τήν άνθιση τής ψαλτικής τέχνης, αλλά και τής βιβλιογραφικής παραγωγής στην περιοχή κατά τόν ΙΗ' αιώνα.

- Καί ίσως τό σπουδαιότερο όλων, είναι άριστα διατηρημένος.

Γιά όλους τούς άνωτέρω λόγους κρίνεται χρήσιμη και άναγκαία ή αναλυτική περιγραφή και ή άνάδειξη του σπουδαίου αυτού μουσικού χειρογράφου, ώστε νά καταστή εϋχρηστος πηγή για όλους τούς μελετητές τής Ψαλτικής Τέχνης.

ΣΤ. ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΟΣ

α. Εξωτερική Περιγραφή

Ο κώδικας διατηρεῖται σέ πάρα πολύ καλή κατάσταση. Οί διαστάσεις του είναι 24,5 εκ. στό ύψος επί 17 εκ. στό πλάτος, είναι δέ όγκώδης, δεδομένου ότι άπαρτίζεται από 404 φύλλα. Είναι χάρτινος.

Η στάχωση του κώδικος είναι άριστα διατηρημένη, σχεδόν άφθαρτη. Πρόκειται για ξύλινες πινακίδες, έπενδεδυμένες έξωτερικώς μέ καλής ποιότητας δέρμα, καφέ - βυσσινί χρώματος, ενώ έχουν διατηρηθῆ άκέραιοι οί θηλυκωτήρες.

Η έμπρόσθια όψη τής σταχώσεως κοσμεῖται μέ διάφορα σταμπωτά, έκ των όποίων τό κεντρικό είναι χρυσοποίκιλτο σέ σχήμα ώοειδές και παριστᾶ τόν Ίησοϋ ριστό ιστάμενο, εύλογούνται και φέροντα τό Εϋαγγέλιο, έκ δεξιών του δέ τή Θεοτόκο και έξ άριστερών του τόν Τίμιο Πρόδρομο νά παρίστανται σέ στάση ίκεσίας. Γύρω από τήν εικόνα τέσσαρες

ἐπίσης σταμπωτές - ὄχι ὅμως χρυσές - γωνίες μέ ἀποτυπώσεις ἀνθιδίων δημιουργοῦν ἓνα νοητό ὀρθογώνιο παραλληλόγραμμο, ἐγγεγραμμένο στό σχῆμα τοῦ ἐμπρόσθιου ἐξωφύλλου. Κατά τόν ἴδιο τρόπο εἶναι διακοσμημένο καί τό ἐξωτερικό τοῦ ὀπισθόφυλλου, μόνο πού ἐδῶ ὡς κεντρική παράσταση ἔχει ἐπιλεγεῖ ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, στήν ὁποία ὁ Κύριος συντρίβει τίς πύλες τοῦ Ἄδου, συνεγείροντας τούς προπάτορες, τούς «πάλαι πεσόοντας» πρωτοπλάστους Ἰαδὰμ καί Εὐά. Ἐξάλλου, ἀντί ἀνθιδίων στίς τέσσαρες γωνίες τοῦ ἐγγεγραμμένου ὀρθογωνίου παραλληλογράμμου ἔχουν ἀποτυπωθῆ οἱ τέσσαρες Εὐαγγελιστές (Ματθαῖος, Μάρκος, Λουκᾶς καί Ἰωάννης).

Ἡ ράχη τοῦ βιβλίου δέ φέρει καθόλου ἀπεικονίσεις ἢ τίτλους, διακρίνονται μόνον τέσσαρες ὀριζόντιες γραμμώσεις, πού δημιουργεῖ κάτω ἀπό τό δέρμα τό νῆμα συραφῆς τῶν τετραδίων.

Στό ἐσωτερικό τῶν ἐξωφύλλων οἱ ξύλινες πινακίδες εἶναι καλυμμένες μέ χαρτί, τό ὁποῖο φέρει ἀνάγλυφες ἀπεικονίσεις ἀνθέων κοκκίνου χρώματος - μᾶλλον πρόκειται γιά τριαντάφυλλα. Ἀμέσως μετά τό ἐμπροσθόφυλλο ὑπάρχει ἓνα λευκό παράφυλλο, στό ὁποῖο ἔχει ἐπικολληθεῖ - ὅπως προελέχθη - αὐτοκόλλητη ἐτικέτα, ὅπου ἀναγράφεται ὁ ἀριθμός 23. Ἐπί τοῦ χάρτου διακρίνεται εὐκόλα τό ὕδατογράφημα, πρόκειται γιά τούς λατινικούς χαρακτῆρες V (Βέ) καί G (Τζέ).

Οἱ σελίδες ἔχουν πλούσια ἐξωτερικά περιθώρια, τό μουσικό κείμενο εἶναι γραμμένο σέ δεκαἕξι (16) ἀράδες καί σέ ἰσάριθμες στοιχισμένες το ποιητικό. Στό τελευταῖο ἐπισημαίνονται πολλά ὀρθογραφικά σφάλματα. Ὁμορφα κεφαλαιογράμματα, σχεδιασμένα με κόκκινη μελάνη, διακοσμούν τίς ἐνάρξεις τῶν μελῶν

β. Περιγραφή τοῦ Περιεχομένου.

φ. 1^α Ἐντεχνη ἐπίτιτλος διακόσμηση σέ σχῆμα (Π) ἀπό πλεκτές ἐγχρωμες λωρίδες λευκοῦ, μαύρου, πράσινου, κόκκινου καί κίτρινου χρώματος. Τά δύο σκέλη ἀπολήγουν σέ σταυρόσχημα ἀνθίδια. Στό ἐσωτερικό αὐτῆς σημειώνεται ὁ ἀκριβῆς τίτλος τοῦ βιβλίου:

1^α Ἀρχή σὺν Θεῷ ἀγίῳ Στιχηράριον Καλοφωνικόν, ποίημα καί ποιηθέν παρά κύρ Γερμανοῦ Ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν ἐκ Τυρνάβου. Μῆν Σεπτεμβρίου, εἰς τήν α' ἀρχή τῆς Ἰνδίκτου, ἦτοι τοῦ νέου ἔτους καί μνήμη

τοῦ ὀσίου πατρός ἡμῶν Συμεῶν τοῦ Στυλίτου, στιχηρά ἰδιόμελα τοῦ ὀσίου, Δόξα, ἦχος πλ. α', Ὅσιε πάτερ, καλήν ἐφεῦρες κλίμακα.

1^β Ἐτερα ἰδιόμελα τοῦ ὀσίου, ἦχος β', Ἐκ ρίζης ἀγαθῆς. Ἦχος ὁ αὐτός β', Τό μνημόσυνόν σου εἰς τόν αἰῶνα μένει, Ὅσιε Πάτερ Συμεῶν.

2^α Κυπριανοῦ (ὁ ὑμνογράφος), ἦχος β', Ἡ τῶν λειψάνων σου θήκη.

Ἦχος Β', Γερμανοῦ (ὁ ὑμνογράφος), Ἡγάπησας θεοφόρε τήν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν.

2^β Δόξα, ἦχος πλ. β' νενανώ, Γερμανοῦ (ὁ ὑμνογράφος), Θεία χάρις ἀπηώρητο.

Καί νῦν, ὁ αὐτός, Βυζαντίου (ὁ ὑμνογράφος), πλ. β' νενανώ, Ὁ Πνεύματι Ἀγίῳ συνημμένος, ἄναρχε Λόγε καί Υἱέ. Εἰς τόν στίχον, ἦχος α', Ἐπέστη ἡ εἴσοδος τοῦ ἐνιαυτοῦ.

3^α Ἰωάννου Μοναχοῦ (ὁ ὑμνογράφος), ἦχος α', ριστέ ὁ Θεός ἡμῶν ἐν σοφία τά πάντα δημιουργήσας.

3^β Ἦχος β', Κυπριανοῦ (ὁ ὑμνογράφος), Θαυμαστός εἶ ὁ Θεός, καί θαυμαστά τά ἔργα σου.

4^α Ἦχος β', Δαμασκηνοῦ (ὁ ὑμνογράφος), Ὁ ἐν σοφία τά πάντα δημιουργήσας. Ἦχος ὁ αὐτός, Σύ βασιλεῦ, ὁ ὢν καί διαμένων, καί εἰς αἰῶνας ἀτελευτήτους.

4^β Εἰς τούς Αἴνους, ἰδιόμελα τῆς Ἰνδίκτου, ἦχος γ', Προαιώνιε Λόγε τοῦ Πατρός. Τοῦ αὐτοῦ, ἦχος δ', Ἡ Βασιλεία σου ριστέ ὁ Θεός.

5^α Ἦχος δ', Ἀνδρέου Πυροῦ (ὁ ὑμνογράφος), Αἰ πορεῖαί σου ὁ Θεός. Τῶν Ἀγίων Γυναικῶν, ἦχος β', Γερμανοῦ (ὁ ὑμνογράφος), Ὅτε τῷ πάθει σου Κύριε. (Ὁ κώδικας δέν ἔχει πλήρη ἀρίθμηση. Στό φ. 5β σταματᾷ ἡ συνεχῆς ἀρίθμηση τῶν φύλλων καί στό ἐξῆς ἀριθμοῦνται τετράφυλλα τετράδια. Τό καθένα ἀπό αὐτά δηλώνεται μέ ἓνα ἀραβικό ἀριθμό, ὁ ὅποιος σημειώνεται καί στήν πρώτη καί στήν τελευταία σελίδα τοῦ τετραδίου).

5^β Καί νῦν, ἦχος πλ. δ', Γερμανοῦ, Ὁ ἀρρήτω σοφία συστησάμενος τά σύμπαντα. Εἰς τὰς β', τοῦ Ἀγίου Μάρτυρος Μάμαντος καί Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, Δόξα, ἦχος β', Νέον φυτόν καθάπερ ἐλαίας.

6^α Εἰς τόν Στίχον, Δόξα, Μάμαντος, ἦχος δ', Δεῦτε συμφώνως οἱ πιστοί, μνήμην τελέσωμεν Μάμαντος Μάρτυρος.

6^β Εἰς τὰς γ', τοῦ Ἀγίου Ἱερομάρτυρος Ἀνθίμου, εἰς τούς Αἴνους (εἰς

τόν στίχον, ἦχος δ', *Τῇ Νικομηδέων μεγαλοπόλει.*

7^α Εἰς τὰς δ', τοῦ Ἁγίου ἱερομάρτυρος Βαβύλα, ἦχος πλ. β', *Ἱερεύς ἐννομώτατος, μέχρι τέλους σου ἐχρημάτισας μάκαρ Ἄνθιμε* (Ἀντιγραφικό σφάλμα. Πρόκειται γιὰ τό Δοξαστικό τῶν Κεκραγαρίων τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς γ' Σεπτεμβρίου). Εἰς τὰς δ', τοῦ Ἁγίου ἱερομάρτυρος Βαβύλα, ἦχος πλ. β', *Βάσιμον κρηπίδα ἢ Ἐκκλησία κέκτηται.*

7^β ἦχος πλ. β', *Βήματι τυράννου παρεστηκώς.* Εἰς τὰς ε', τοῦ Ἁγίου Προφήτου Ζαχαρίου, πατρός τοῦ Προδρόμου, Δόξα, ἦχος πλ. δ', *Ἱερωσύνης Νομικῆς, ἐνδεδυμένος ὄντως στολήν.*

8^α Εἰς τόν Στίχον, ἦχος β', *Ὡς καθαρὸς ἱερεύς, εἰς τὰ Ἁγία τῶν Ἁγίων εἰσέδυσ.*

8^β Τῷ αὐτῷ μηνί η', τό Γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου, ἦχος πλ. β', Δόξα καί νῦν, *Σήμερον ὁ τοῖς νοεροῖς θρόνοις ἐπαναπαυόμενος Θεός* (Στιχηρό ἰδιόμελο τῶν Κεκραγαρίων, τό ὁποῖο ψάλλεται καί ὡς Δοξαστικό τῶν Ἑσπερίων).

9^α (Στήν ἐπάνω ὡα τοῦ φύλλου σημειώνεται ὁ ἀριθμός (3), ὡς ἀρίθμηση τοῦ τετραφύλλου τετραδίου). ἦχος πλ. β', *Νε, αὕτη ἡμέρα Κυρίου, ἀγαλλιᾶσθε λαοί* (Στιχηρό ἰδιόμελο τῶν Κεκραγαρίων, τό ὁποῖο ψάλλεται καί ὡς Δοξαστικό τῶν Αἴνων).

9^β Ὁ αὐτός πλ. β', *Εἰ καί θείῳ βουλήματι, περιφανεῖς στεῖραι γυναικες ἐβλάστησαν.* Στεφάνου (Ἀγιοπολίτου, ὁ ὑμνογράφος), ἦχος πλ. β', *Σήμερον στερωτικά πύλαι ἀνοίγονται.*

10^α Ὁ αὐτός πλ. β', *Σήμερον τῆς παγκοσμίου χαρᾶς τά προοίμια.* Ὁ αὐτός ἦχος πλ. β', *Σήμερον ἢ στεῖρα Ἄννα τίκτει Θεόπαιδα.*

10^β Εἰς τὴν Λιτὴν ἰδιόμελα, ἦχος α', *Ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἡμῶν σωτηρίας.*

11^α ἦχος β', *Δεῦτε φιλοπάρθενοι πάντες καί τῆς ἀγνείας ἐρασταί.* ἦχος β', *Τίς ὁ ἦχος τῶν ἐορταζόντων γίνεται.*

11^β ἦχος β', Ἀνατολίου (ὁ ὑμνογράφος), *Ἡ προορισθεῖσα παντάνασσα.* Δόξα, καί νῦν, ἦχος πλ. δ', *Ἐν εὐσήμεν ἡμέρα ἐορτῆς ἡμῶν.*

12^α Εἰς τόν Στίχον ἰδιόμελα, ἦχος δ', *Ἡ παγκόσμιος χαρά, ἐκ τῶν δικαίων ἀνέτειλεν ἡμῖν.*

Ἡ ὑπόλοιπη περιγραφή τοῦ κώδικος θά δοθεῖ σέ προσεχῆ εἰδική ἐκδοση γιὰ τὰ μουσικά χειρόγραφα τῆς ἐπαρχίας Ἄλμυροῦ.

